

Balaban, Majer

Przegląd literatury historii Żydów w Polsce, I 1907-1909 ; II 1909-1911 : (z dodatkami z lat poprzednich) : (dokończenie)

Przegląd Historyczny 17/1, 75-91

1913

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Przegląd literatury historii Żydów w Polsce.

I. 1907-1909 — II. 1909-1911.

(z dodatkami z lat poprzednich).¹⁾

(Dokończenie).

Część II, 1909 — 1911.

V. Opracowania ogólne.

Obacz № 53—74.

320) Anski: Legenda o mstisławskom diele. P. II, 248—57.

321) Balaban Majer: Jüdao-Polonica. Lamus. Lwów 1911. Próbkki tłumaczeń wierszy hebrajskich po rzezi r. 1648, wiersze na konstytucyę 3 maja i na śmierć Kościuszki.

322) Balaban Majer: Skizzen u. Studien z. Geschichte der Juden in Polen. Berlin 1911.

Treść. 1. Isaak Nachmanowicz, ein poln. Jude a. d. 16. Jahrh. 2. Die Portugiesen in Lemberg. 3. Die Steuerexekution. 4. Der Eintagskönig v. Polen Saul Wahl. 5. Der Schwedenfährnich. 6. Protokoll d. Frankistendisputation i. Lemberg 1759. 7. E. Autodafé i. Lemberg 1728. 8. Die Brüder Esophowicz, Finanzminister u. Judenmeister. 9. Ein Prozess d. Lemberg. Judengem. m. d. Jesuiten 1603—08. 10. Die Sicherheit im Lemberger Ghetto.

323) Balaban Majer: Remieslennyje cechy w Krakowie w XVI i XVII w. J. S. 1911. 464—483.

323a) Berliner Abr.: *Dowaw Sifsei jszejnim*. [Księga jubil. na cześć Harkawy'ego. 1909. Ob. N. 330]. Listy. S. L. Rappoport i innych.

324) Dubnow Szymon: O sowriemiennom sostojanii jewr. istoriografii (Wykład) J. St. 1910. 149—58.

325) Dubnow Szymon: Jewrejskaja Polska w jepochu poslednich razdzielow. J. St. 1911. 441—463 Sejm czteroletni, głos ulicy, Berek Joselowicz, Księstwo Warszawskie, reakcja.

¹⁾ *Skrócenia:* *Piereżytoje* tom II i III (1910 i 1911)=P. II, P. III. *Jewrejskaja Starina*=J. St. *Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*=MGWJ. *Mitteilungen des Gesamtarchivs der deutschen Juden*=MgAdJ. *Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Volkskunde*=MgV. *Allgemeine Zeitung des Judentums*=AZdJ.

326) Frenk E. N.: Wielopolski w'hajehudim (Stosunek margr. W. do Żydów. W pięćdziesiątą rocznicę jego mianowania) *Hasefira*. Warszawa 1911. Nr. Nr. 271—281 od 8—20 grudnia. Ciekawe ujęcie sprawy, rzecz informacyjna.

327) Frumkin B. M.: Iz istorii rewolucionnawo dwiżenia sredi jewrejw w 1870 godach. J. St. 1911, str. 221—248 i 513—540. Wileńskie kółko rewolucyjne, Aron Liberman i jego procesy w Wiedniu i Berlinie, Żyd. literatura socjalistyczna 70-tych lat.

328) Frumkin B. M.: Zubatowszczyna i jewr. raboczeje dwiżenie. P. III 199—230.

329) Gawroński Rawita Franciszek: Andrzej Towiański i Jan Andrzej Ram, Kartka z historii mistycyzmu religijnego w Polsce w pierwszej połowie XIX wieku. Lwów 1911, str. 42. (Odb. z Pamiętnika literackiego). Ram był chrzczonym żydem polskim i wywarł na Towiańskiego niemały wpływ. Tensam temat rozszerzył i uzupełnił, włączając do niej materyał Gawrońskiego:

330) Begey Attille: André Towianski et Israël. Actes et documents (1842—1864) avec une lettre de M-r Ladisl. Mickiewicz à l'auteur. Rome. Cher G. Romagna et C-ie, 1912, str. 134).—(Omówienie przy bibliografii za rok 1912).

331) Harkawy Abr. Eliahu. Festschrift zu Ehren Harkavy's. Herausgegeben von Günzburg und Markon. Petersburg 1910 tamże portret i spis jego prac, Nr. 1—399; wśród nich mnóstwo odnoszących się do Polski. Tu należy Nr. 7. Listy do Rapoporta Nr. 10. 8. List w sprawie uwięzionych w Połtawie w r. 1715. Nr. 11. 5 dokumentów do sejmu żydów polskich, Nr. 12 1. Z pinaksu sejmów żyd. na Litwie w sprawie Palestyny. Nr. 14. Dodatki do VII tomu hebr. tłum. historii żyd. Graetza. Nadto moc artykułów i książek, a wśród nich: Żydzi i język słowiański (Wilno 1867), polemika z Firkowiczem i t. d.

Z prac różnych autorów, zawartych w tym tomie, odnoszą się do Polski rzeczy Freimana (ob. wyżej Nr. 113) Lewina (ob. Nr. 38) Kahana (Nr. 176).

332) Hessen Julij Izidorowicz: Geleitzoll. J. St. 1910. 81—3.

333) tenże: K'sudbie jewrejw-wraczej w Rossii. J. St. 1910. 614—23. Lekarze od 18 w.

334) tenże: Mstisławskoje bojstwo P. 1910. 54—77. Aferą z r. 1843 w Mścislawiu.

335) tenże: W efemiernom gosudarstwie. Jewrei w warszawskom gercogstwie (1807—1812) J. S. 1910. 1—38 i odbitka. Petersburg 1910. Syntetyczne przedstawienie, oparte częściowo na materyale archiwalnym. Autor przedstawia starania ze strony polskiej i żydowskiej, celem odebrania żydom konstytucyi, zawieszenie praw politycznych na 10 lat, starania inteligencji warszawskiej o przywrócenie praw i wolności mieszkania na wszystkich ulicach Warszawy, rzecz o Berku Joselewiczu i t. d.

336) tenże: Zapiska wilenskawo kahała o uwidach (potrzebach) jewr. naroda. 1833, J. St. 1911. 96—108.

337) tenże: Smienna obszczestwiennych tieczienij:

a) Lewinsohn i Dr. Lilienthal,

b) Pierwsze żyd.-rosyjskie czasopismo, (Razswiet) P. 1911, 1—59.

338) Hessen Julij Izidorowicz: K'istoriji korobocznowo sbora w Rossii (Krubka) J. St. 1911, 305—347 i 485—512.

339) Horodecki S. A.: *Lkoroth ha-Rabanuth*. (Do dziejów rabinizmu) Warszawa. „*Biblioteka Gdola*“ 1911, str. 223. Biografie Isserlesa, Luryi, Jaffego, Eidelesa i t. p. Niektóre przedrukowane z czasopisma *Hagoren*.

340) Joffe J. E.: Iz zizni pierwoj jewr. obszczyny w Rygie. (Z życia pierwszej żyd. gminy w Rydze). P. II (1910) 186—211.

341) Kogan Dawid: Pierwyja diesiatiletia jewr. obszczyny w Odiessie i pogrom 1821 g. (Pierwsze dziesięciolecie żyd. gminy w Odessie i pogrom w r. 1821). J. St. 1911, 260—267.

342) Kagan Markus: K'istorii nacionalnawo samosoznania rusko-jewrejskawo obszczestwa. (Z dziejów świadomości narodowej żydów rosyjskich) P. III (1911) 136—157.

343) tenże: J. L. Dawidowicz. J. St. 1911, 409—12. Uzupełnienie do Nr. 327.

344) Kandel Dawid: Żydzi w r. 1812. Biblioteka Warszawska 1910.

345) tenże: Nowosilcow a Żydzi. Biblioteka Warszawska 1911.

346) Kleinman J. A.: Jewrejskij Sborniczek, J. St. 1910, 603—606. Rzecz o kwestarzu żyd. Szymele Kaftanie w Wilnie; ur. 1800 r.

347) Korobkow Ch.: Ekonomiczeskaja rol jewrejew w Polsce w koncie XVIII w. z tablicami. J. St. 1910, 346—77.

348) tenże: Uczastie jewrejew wo wnieszniej torgowlie Polski. (Udział Żydów w wewnętrznym handlu Polski). J. St. 1911, 19—39, 197—220.

349) Kulischer M.: Polska s jewrejami i Ruś bez jewrejew. J. St. 1910, 214—234. Opracowanie materiału II tomu „Regestów i Nadpisów“ [ob. wyżej Nr. 202].

350) Kutschera Hugo Freiherr: Die Chazaren. Historische Studie. Ein Nachlass. Wien 1910, str. 271. 8° rec. Harkawy. J. St. 1910, 632—5. Praca, oparta niestety na drugorzędnych źródłach; autor był laikiem i zupełnie nie znał długiej polemiki o Chazarów w literaturze polskiej i rosyjskiej, stąd wnioski nieraz dziecinne. Tak go też traktuje Harkawy w recenzji.

351) Magazanik M.: *Hajhudim b'Russia*. Geschichte der Juden in Russland 1880—1908 und die Entwicklung der Freiheitsbewegung. Warszawa 1908, str. 138.

352) Marek: Oczerki po istorii proświeszczenia jewrejew w Rossii. Moskwa 1909. Zarys szkolnictwa na Litwie i Białorusi.

353) Markon: Machsov ritus Kaffa. Księga Jub. Harkawy'ego. (Ob. Nr. 331).

354) Mołostiwowa E. W.: Judieistwujuszczije w ruskom sektanstwie (Judaisantes wśród sekt rosyjskich). P. III 231—263. I Judaisantes: II Sobotniki III Jehowiści.

355) Mstisławszkaja S.: Jewrei w polskom wozstaniu 1831 goda. (Żydzi w powstaniu 1831 r.) J. St. 1910, 61—80, 235—252. Rzecz oparta na polskim materiale drukowanym.

356) Pisarewski S.: Iz istorii inostrannoj kolonizacii w Ros-sii 18 w. Moskwa 1909, ustęp o Żydach: Katarzyna II i żydowska kolonizacja. *Rec. Korobkow Ch. J. St.* 1910, 299—303.

357) Rabinowicz S. P. (Szefer) [umarł 24 listopada 1910 r. tłumacz Graetza i wydawca licznych prac historycznych. Nekrolog w *J. St.* 1910, 321—3, pióra Dubnowa] oraz Ślady swobodomyślności w polskim rawwinizmie XVI wieku. (Ślady wolnomyślności w polskim rabinizmie 16 w.) *J. St.* 1911, 1—18. Ciekawe szczegóły o Isserlesie, Luryi i innych.

358) Rywkin M. D.: Wielizskoje dzieło w oświezczeniu miestnych priedanii i pamiatnikow. (Sprawa w Wielizu w oświeczeniu podań i pamiątek lokalnych) *P. III.* 60—102. Był to proces, o t. zw. mordstwo rytualne, wlokący się od r. 1825—1855.

359) Schipper Ign. dr.: Studya nad stosunkami gospodarczymi Żydów w Polsce podczas średniowiecza. Praca odznaczona pierwszą nagrodą na konkursie Wawelberga przez wydział fil. uniwer. lwowskiego. Lwów 1911. Str. 379. Praca ta zasłużyła sumiennie na odznaczenie, autor wyzyskał obszerny materiał drukowany do średniowiecza, oraz rękopiśmienny z aktów radzieckich krakowskich i zbudował gmach syntetyczny. O ile słabsze są początkowe rozdziały o żydach polskich przed przywilejem Bolesława Kaliskiego (1264) o tyle późniejsze dają nam pełny obraz nie tylko stosunków czysto ekonomicznych ale i innych, z nimi związanych. Po nakreśleniu stosunku na Śląsku piastowskim (VII) rozbiera autor operacje kredytowe Żydów w Polsce w XIV i XV w. i ze ścisłością prawniczą je określa, (VIII). Przy tej sposobności poznajemy typy wielkich i małych bankierów żydowskich w Krakowie, Lwowie i Poznaniu. Autor zajmuje się szczegółowo handlem żydowskim, nakreśla nam bieg tego handlu, ograniczenia, jakim uległ pod koniec XV w., i przyczyny tego objawu. Poznajemy też dzieje nieruchomości żydowskiej w miastach i proceder tworzenia się ghetta, skarbowość gminną i t. p. Stabszym jest, naszym zdaniem, ustęp o kolonizacji wiejskiej, gdzie autor, na podstawie *jednego* i to nie zupełnie pewnego przykładu, wysnuł wniosek co do całości. Na końcu pracy umieścił autor trochę materiałów archiwalnych (str. 327—350) nadzwyczaj ciekawych i dwa dokładne indeksy. Praca Schipperera jest dla badacza pożyteczna, a dla laika informująca.

Liczne ułamki z tej pracy pojawiły się w r. 1910, w *J. St.* w Almanachu żydowskim Reicha, Lwów 1910, str. 165—173, w „Jüdische Fragen“. Wiedeń 1908. Ob. *moją* recenzję (w *Kwart. hist.*, 1911 str. 228—34) ustępu o kolonizacji agrarnej.

360) Silberfarb M.: Die Verwaltung der jüd. Gemeinden in Russland, historisch und dogmatisch dargestellt. Inauguraldissertation, Petersburg 1911.

361) Simonsen: Les Marchands Juifs apellés »Radanites«. *Revue de Etudes Juives.* Paris. 1907 (tom 54). Radanitami nazywano żyd. kupców w średnich wiekach. Schipper (str. 19) nie wyjaśnia zupełnie tej nazwy, Simonsen wywodzi ją od Rodan—kupców z połud. Francji.

- 362) Stanisławski S.: Iz istorii polskawo wozstania 1831 g. J. St. 1910, 419—21.
- 362a) Ussow M. L.: Żydzi w armii rosyjskiej (po rosyjsku). Petersburg 1911, 84+179, 4°.
- 363) Wischnitzer M.: Iz proszlawo lwowskiej obszcziny. P. II 258—267. Streszczenie dzieła Balabana: Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII w. (1906).
- 364) Woblyj J. G.: Oczerki po istorii polskoj fabrycznoj promyslności. Tom I, 1764—1830. Kijów. 1909, VIII+400 stron. Partye o Żydach z tej książki przedstawił Korobkow w artykule p. t.: Ekonomiczna rola Żydów w królestwie kongresowem, (1815—1830). J. St. 1910, 121—136.
- 365) Wolfsohn J. B.: Die Zeitungswelt in Russland. Petersburg 1910.
- 366) Zinberg S. A.: J. B. Lewinsohn i jowo wremia. (Lewinsohn i jego czas) J. St. 1910, 504—541. Pierwsza połowa 19 w. na Wołyniu.
- 367) Tenże: Wilenski samozwaniec proszlawo wieka. P. II. 236—47. Wieść o mesyaszu w r. 1822.
- 368) Iz istorii jeszibotow. P. II. 281—5.

VI. Osoby i rodziny.

Obacz: Nr. Nr. 75 — 99. 212, 235, 265 i 337, 342, 346, 357, 366, 367, 456, 458, 460', 469, 471—7, 494, 495, 503, 504, 545—6, 550—2.

- 369) Balaban Majer: Wolczko, nadworny faktor Jagielły i celnik ruski. Kwart. hist. 1911, str. 228—34.
- 370) Berlin J.: Abraham J. Harkawy, (50 jubileusz) J. St. 1910, 592—8.
- 371) Berliner A.: Aus Briefen S. J. Halberstamms an Prof. Berliner. Jahrbuch, Frankfurt 1910.
- 372) Bernfeld S.: Abr. Goldfaden AZdJ. 1910 N. 9. Twórca teatru żydowskiego.
- 373) Bloch Philipp: Heinrich Graetz. Ein Lebens und Zeitbild. Poznań 1904, str. 117 (odb. MGWJ.) ślicznie i wyczerpująco napisana biografia G. na tle walki o emancypację Żydów *poznańskich* w pierwszej połowie XIX w.
- 374) Brann M.: Die Identität der Familien Thumin und Munk. MGWJ. 1911.
- 375) Centnerschwerowa R.: Stanowisko Lelewela wobec dziejów i spraw Żydów polskich. Warszawa 1911, str. 24, 16°. Odb. z „Izraelity“. Rzecz ładnie napisana, wymaga uzupełnienia. Na str. 2 uw. 1, opowiada autorka, że poszukiwała źródeł współczesnych do udziału Żydów w pogrzebie czy nabożeństwie za Lelewela. Oto Sternberg: Geschichte der Juden in Polen (1878) podaje na str. 189, że w pogrzebie L. wzięła udział reprezentacja paryskiej Alliance israelite universelle pod przewodem wicerabina Francji Astruca, oraz że Astruc wygłosił tam mowę żałobną, którą Sternberg w całości podaje. Co do str. 5 zwracam uwagę szan. autorki, że mimo poszukiwań nie mo-

głem znaleźć przekładu kroniki Hanowera, dokonanego przez M. Ber-sohna z przypiskami Lelewela, natomiast istnieje francuskie tłumaczenie tej kroniki, dokonane przez Daniela Levy. Tłumcen w Algerze 1855. To tłumaczenie z użyciem oryginału hebrajskiego przełożył na język *niemiecki* Kayserling, a dodał doń uwagi i zakończenie Lelewel. Hannover 1863.

376) Dubnow Szymon: Saul Pinkas Rabinowicz, ob. wyżej Nr. 357.

377) Fornberg K. Dr.: Polsko-jewrejskij bankir amerykańskiej rewolucyi. P. II. 212—225. Chaim Salomon ur. w Lesznie w r. 1740.

378) Friedberg Ch. D.: *Toldoth Mispachath Horowitz*. Dzieje rodziny Horowitzów. Hakkedem, Petersburg (1909 (1912) 174—197 i tablice genealogiczne.

379) Friedberg D. B.: Geschichte der Familie Horowitz. Frankfurt n/M. 1911, (hebr.).

380) Frühling M.: Wolf Bardach Edler von Chlumberg, K. u. K. österreichischer Husarenmajor. AZd. J. 1910. B. ur. się w Gałycyi w Niezuchowie r. 1843.

381) G(eiger) L(udwig): Gerson Wolf AZdJ. 1911 N. 26. Wolf był historykiem Żydów austriackich, który bardzo dużo zajmował się historią Żydów w Galicyi.

382) Gruenwald: *Sichron Priszonim*. Geschichte der Rabbiner und Gelehrten der Gemeinde Sziget. Szatmar 1910, str. 52. Mnóstwo rabinów polskich.

383) Tenże. *Bnei Jonatan*; Biographie des R. Jonatan Eibenschütz. Sziget 1908, str. 32.

384) Tenże: *Sefer... chachmei mdimateinu*. Gesch. u. Biogr. sämtlicher Rabbiner Ungarns. Sziget 1910, 120 stronic, mnóstwo rabinów z Polski.

385) Gumpłowicz Ludwik słynny historyk i socyolog—*Nekrolog* w postaci streszczenia pracy Posnera. *Nowa Reforma* z 22. I. 1910 N. 34. Kraków. Ob. Nr. 399.

386) Guttman Isr.: Abraham E. Harkawy. *Hasziloach* XXIV 1911, str. 161 ss.

387) Horodecki S. A.: Rabbi Natan Spira, krakowskij kabbalist XVII w. J. St. 1910, 192—213.

387a) Kaufmann-Freudenthal: Die Familie Gomperz. Frankfurt n/M 1907. Jedna z najlepszych monografii rodzin żyd. G. byli i w Polsce, a na Śląsku dzierżyli rabinat dzięki zatwierdzeniu sejmu Żydów koronnych (1733).

388) Klausner J. Dr.: *Habaron Dawid Günsburg* Haschiloach, XXIV 1911, str. 92 n.

389) Kohut A. Dr.: Dr. Moritz Rappoport. AZdJ. 1908 N. 4 i 5. R. był lekarzem we Lwowie a przytem poetą niemieckim. Był przytem szczerym polskim patriotą i z okazji powstania 1863 r. napisał swój śliczny poemat: Bajazzo.

390) Krupnik Baruch: Saul Pinchas Rabinowicz. *Hasziloach* XXIV, 1911, str. 58 ss. Ob. wyżej N. 357 i 376.

- 391) Lewin L.: Weitere Materialien zu einer Biografie Wolf Heidenheims, MGWJ. 1909.
- 392) Lewin L. (*Iholeil*): Autobiografia (hebr.). Żytomierz 1910, z portretem.
- 393) Lin (Lion) Joseph: Abraham Mapu. AZdJ. 1909, N. 5 (str. 55—6).
- 394) Lippe Karpel's Biographie. AZdJ. 1911, str. 66, z portretem. L. jest nestorem syonistów rumuńskich, ur. się w Stanisławowie w Galicyi w r. 1830.
- 395) Markon J.: Dawid Lechno (Lach) J. St. 1910, 599—602. L. pochodził z Polski, był żydowskim historykiem na Krymie, um. 1735.
- 396) Morpurgo: La famiglia Morpurgo di Gradisca sull' Isonzo 1585—1885. Monogr. storica documentata. Padwa 1909 4°, str. 110. Dwa dyplomy lekarskie Morpurgów, lekarzy krakowskich XVII w. Ob. N. 294.
- 397) Paperna J. A.: O Jakimie Zimmermanie P. II. 319. Ciekawyy szczegóły o jednym z pierwszych żyd. słuchaczy uniwersytetu w Kijowie w r. 1836.
- 398) Portrety: a. Bloch Filip *AZdJ.* 1911. 256
 b. Caro Jakób " 353
 c. Friedländer Moritz, sekr. fund. szkolnej br. Hirsza w Galicyi str. 583
 d. Harkawy Abr. Eliahu " 197
 e. Lów Leopold (1811—75) " 234
 f. Lubliński Samuel " 101
 g. Wolf Gerschon " 306.
- 399) Posner Stanisław: Ludwik Gumpłowicz. *Gazeta Sądowa* N. N. 135—146. (1909) ob. nr. 385.
- 400) Rosenfeld R.: Israel Salanter (hebr.) Biblioteka Gdola. Warszawa 1910, (ob. N. 94 i 411).
- 401) Scheinhaus Leon: Ein deutscher Pionier. Dr. Lilientals Culturversuch in Russland AZdJ. 1911. N. 4.
- 402) Schmuckler M. S.: Rabeinu Chaim mi-Wołozyn. (Chaim z jesziby w Wołozynie) Wilno 1909, str. 84. Najslawniejsza szkoła talmudyczna na Białorusi.
- 403) Schlosberg J. B.: Baron G. O. Günzburg i prawoweje położenie jewrejów. P. II 94—115.
- 404) Sokółow Nachum: Ignacy Bernstein i dzieło jego życia. Almanach Żyd. Reicha 1910, str. 122—8, ob. N. 140.
- 405) Stanisławski S. M.: a) Nieskolko słów o A. M. Dykie, b) K'biografii M. I. Guzikowa. P. III 396—8.
- 406) Tykociński: Lebenszeit und Heimat des Isak „*Or Sarua*“. MGWJ. 1911, str. 478—50. Isak był rabinem w Wiedniu w pierwszej połowie XIII w., pochodził z Czech i wspomina o Polsce. Do tego przedmiotu odnoszą się prace:
 406a) Markon: Die slavischen Glossen bei Isak Ben Mose „*Or Sarua*“ (MGWJ. 1905) ob. N. 122.
 406b) Wellesch J. Dr.: Über Isak Ben Moses „*Or Sarua*“ Jahrbuch Frankfurt 1906, str. 75—124.

407) Urmowski Klemens: Rzec o Salomonie Majmonie, filozofie polskim, z druku współczesnego wydał S. Posner. Warszawa 1904.

408) Weissberg Majer Dr.: Joseph Kohn Zedek, der letzte neuhebraische Publicist der galiz. Haskala, MWGJ. 1911. 330 — 347, tłóm. z polskiego oryginału w „Roczniku żydowskim“ Standa, Lwów 1906.

409) Wolf Herman: Philipp Bloch. AZdJ. 1911 N. 22. Znany badacz dziejów Żydów polskich.

410) Z. D.: Lippman Selzer. J. St. 1911. 293—8. Znany przedstawiciel Żydów w Szklowie i Witebsku w epoce Mikołaja I.

411) Zinberg S. L.: R. Izrael Salanter (Lipkin) i jewo otnoszenie k'proświeszczeniu. P. II 296—8. Ob. N. 94 i 400.

412) Zoller Isr. Una lettera di Salomone Aschanasi al Granduca di Toscana. Rivista Israelitica 1909; na ten temat rozprawiał 412a w *Tygodniku Ilustrowanym* D. K(andel) w r. 1910, Nr. 14, toż 412b w *Österreichische Wochenschrift* N. 14, 1910.

VII. Statystyka.

Obacz: №№ 100—102 i 256, 263, 280, 507.

Od r. 1905 wychodzi w Berlinie pod redakcją dra Ruppina: *Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden* (ZDSJ) staraniem biura dla statystyki żydowskiej; w tem czasopiśmie znajdujemy mnóstwo notatek statystycznych do Żydów w Polsce, których nie wliczamy, natomiast podamy w porządku chronologicznym roczników większe rozprawy; oznaczamy rok, zeszyt i stronicę.

413) Ruppin. Die Gesamtzahl der Juden auf der Erde, 1905. XII. 1.

Europa liczy: 8,806,115, z tego Rosya 5,110,548, z tego Królestwo: 1,321,110 (1897).

Galicja: 811,371 (1910).

414) Thon J.: Die jüd. Bevölkerung in Krakau 1886 — 1900 i retrosp. z r. 1857, 1905. XI. 5.

415) Schneiersohn Ester: Der allgemeine jüd. Arbeiterbund (Bund) in Russland, Polen und Litauen. 1905 II. 4.

416) Goldberg B.: (Wilno) Über die sprachlichen Verhältnisse d. Juden in Russland 1905. VI i VII.

417) Lawin M.: Der Cheder-Unterricht in Russland 1905. IX.

418) Goldberg B.: Die Juden u. die städtische Bevölkerung Russlands. 1905. X.

419) Ruppin Dr.: Russische Studenten an westeuropäischen Universitäten. 1905. XI.

420) Tenze: Ergebnisse der Volkszählung in Preussen. 1906. XI (Poznańskie).

421) Thon J.: Die Juden in preussischen Städten. 1906. XII.

422) Block Hans: Die Kindersterblichkeit in Krakau. 1906. III.

423) Lawin. Beitrag zur Beleuchtung des Elends und der Wohlfahrtspflege d. Juden in Russland. 1906. I.

- 424) Jüdische Abgeordnete in der Reichsduma 1906. V. 80, (II posłów).
- 425) Weissenberg (Elisabetgrad): Die sionistische Bewegung in Russland. 1906. VIII—IX. 113.
- 426) Ambrunn: Die Kriminalität d. Juden in Russland 1906. VIII—IX. 140.
- 427) Margolin: Die Entwicklung d. jud. Handwerks in Russland 1906 X. 148.
- 428) Anteil der Juden an der revolutionären Bewegung in Russland 1906. XI. 60, na 12,694 zasądzonych za polityczne zbrodnie było 972 Żydów, t. j. 7,6⁰/₀.
- 429) Thon J.: Die Berufsgliederung in Galizien. 1907. VIII—IX. 113.
- 430) Tenze: Die Bewegung d. jud. Bevölkerung in Russland. 1907. IV. 156.
- 431) Kahn: Zahl d. Juden in New-york. 1907, str. 184.
- 432) Weissenberg: Anteil d. Juden an der revolutionären Bewegung in Russland. 1907. I.
- 433) Juden unter den Hörern der Akademie in Posen in d. J. 1905—7. 1908, str. 13.
- 434) Thon J.: Anteil der Juden an dem landtäflichen Besitz in Galizien 1908, str. 55.
- 435) Goldberg: Gebrechlichkeit d. Juden in Russland 1908, str. 72.
- 436) Abramowicz: Bewegung d. jüd. Bevölkerung in Wilna, 1896—1907, 1909, str. 23. Jüdische *Namen* in Warschau. 1909, str. 31. Wedle ankiety Heinta było w Warszawie 5000 imion Kohn, 1600 Kahn, 4500 Schapira, po 3000 Friedman, Goldberg, Rosenberg po 2500 Bernstein Silberberg, Rubinstein, po 2000 Goldstein, Lewin, Schneider, Steinberg.
- 437) Rabinowicz-Margolin: Die Heiraten d. Juden im europ. Russland. 1867—1902. 1909 str. 145, 167, 177, in Russisch-Polen 1910, str. 61.
- 438) Tenze: Die neusten Angaben über den Stand d. jüd. Bevölkerung in Russisch Polen. 1911, str. 88.
- 439) Goldberg: Die jüd. Presse in Russland, 1911, str. 22—24. W r. 1910 było w Rosyi i Królestwie 30 pism żyd.; z tych 13 żarg., 7 hebr., 8 ross. 1 polsk. 1 farsyjski (gwara lokalna żydów kaukazkich). Z tego: 9 dzienników (7 żarg., 2 hebr.), 14 tygodn. (5 ros., 4 hebr., 4 żarg., 1 polsk.), reszta dwutygodniki i miesięczniki.—Co do nakładu było: 145—160,000 żarg., 18—21,000 hebr., 13—15,000 ros.—Najdawniej wychodzi *Izraelita* warszawski.

Oddzielnie wyszło nakładem Biura dla statystyki żydowskiej:

- 440) Ruppin-Thon: Der Anteil der Juden am Unterrichtswesen in Preussen. Berlin 1905, stronic 50. Znamienity materyał do poznáńskiego.
- 441) Ruppin: Die sozialen Verhältnisse der Juden in Russland. Berlin 1906, str. 68. Królestwo osobno traktowane, ząd wartość pracy dla nas.

442) Ruppın: Die Juden in Rumänien. Berlin 1908. Żydzi rumuńscy są prawie bez wyjątku pochodzenia polskiego (z Galicyi i sąsiednich ziem dawnej Rzpltej).

443) Wasıutyński Bohdan: Ludność żydowska w Królestwie Polskiem. Warszawa 1911, stron. 99. Odbitka z Ekonomisty.

443a) Gruınski Stanisław Dr.: Zmiana wyznania we Lwowie 1868—1908. Lwów 1908 stron 30. W tej epoce wystąpiło z żydostwa: 713 osób, przystąpiło 56.

444) Gruınski Stanisław Dr.: Materiały do kwestyi żydowskiej w Galicyi, z polecenia Wydziału Krajowego opracował... Lwów 1910. Nakł. Wydziału krajowego 4°, stron 60+LIV tablic statystycznych, (stron 80). Urzędowy materiał statystyczny do wszystkich objawów życia.

445) Kogan Dawid: Rodosłownaja Gurwiczej. (Po rękopisu 1814 g.) P. II 268—273. Rodowód Horowitzów.

446) Korobkow: Statystyka jewr. nasilenia w Polsce i Litwie wo wtorej połowie XVIII w. J. St. 1911. 541—62. Do Korony użyło wyd. Akad. Um. w Krakowie, do Litwy nieogłoszonych materiałów Bierszadzkiego, które ukazą się w IV tomie Russko-Jewr. Archiwa. Praca pożyteczna.

447) Teilhaber Felix A. Dr.: Der Untergang der deutschen Juden, eine volkswirtschaftliche Studie. München, 1911, str. 170. Na podstawie materiału statystycznego dowodzi autor, że ilość Żydów w Niemczech stale maleje. Do niedawna było Poznańskie rezerwoarem, który uzupełniał luki w innych częściach Niemiec. Gdy atoli ludność żydowska w Poznańskiem spadła do 1.9^o/_o i rokrocznie maleje o 3°/_o pozytywnego stanu, rezerwoar ten się wyczerpał. W całych Niemczech stanowią Żydzi 1°/_o, w Berlinie 5°/_o, w Poznaniu 3.4^o/_o.

VIII. Prawo, ustrój, administracja, sejmy żydowskie.

Obacz: Nr. Nr. 103—114, oraz 201—205, 208, 209, 226, 228, 233, 236, 238, 240, 241, 245, 253, 268, 272, 286—7, 289, 291, 304, 331, 334, 337.

448) Balaban Majer: Prawowej stroj jewrejew w Polsce J. St. 1910—1911 (niedokończ.).

449) Tenże: Czy zatwierdził Jagiello przywileje Żydów lwowskich, Kwart. hist. 1911, 234—9.

450) Dubnow-Tuwim: Oblastnoj pinkas waada głównych jewr. obszczyn Litwy, (obacz wyżej Nr. 114), ciąg dalszy publikacji, niestety, bardzo powolny. Po hebrajsku i rosyjsku.

451) Friede: Zakony o prawie zytelstwa jewrejew w czertie ich osiedłości i wnie onoj, Petersburg 1909.

452) Galant I.: Czerta jewr. osiedłości. Kijów 1910, str. 37.

453) Knorowski M. L.: Jeszczo o jewrejskoj wilenskoj komisyi 1869 g. P. III 385—391.

454) Kulisz M.: Istoria ruskawo zakonodatelstwa o jewrejach w swiazi z sistemoj wzymania nalogow i „odbywania powinności“ J. St. 1910. Str. 467—503.

- 455) Litowski G.: Uczastie russkich jewrejew w otprawlenii prawosudia. (Po archiwnym materyalam). P. III. 158—198.
- 456) Simchowicz I. H.: Zur Biographie des Jakob Josua des Verfassers des *Pnei Jehosua*. MGWJ. 1910. Str. 608—21. 3 dokumenty do sejmów żyd. w Polsce, oraz ciekawy przyczynek do walki rabina ze swem ziemstwem, (około r. 1720).
- 457) Schlosberg: Sbornik diejstwujuszczich zakonow o jewrejach. Petersburg 1909.
- 458) Unna Isak Dr.: Historisches aus den Responsen R. Joel Serkes. Jahrbuch. Frankfurt a/M. 1911. J. S. zwany podług swego dzieła: *Beith Chadosz* (Bach) był rabinem w Krakowie w pierwszej połowie XVII w.
- 459) Täubler Eugen.: Zur Geschichte der grosspolnischen Landessynode. MJAd. Tom I 1909, str. 87—90. Dwa dokumenty ziemstwa żyd. w Wielkopolsce z r. 1754. Są to uchwały sejmiku w Konarzewach.

IX. Język i literatura (hebr. i żarg.).

Obacz: Nr. Nr. 222, 235, 243, 249, 250, 405, 408, 579.

- 460) Brandstätter M. D.: Kol Kiswei (Pisma zbiorowe). Warszawa 1911. Biblioteka Gdola. Na wstępie biografia Brandstättera przez Robinsohna.
- 461) Bourgeois H. Dr.: Le Jargon ou Judéo-Allemand. Courte étude philol. suivie d'une chresthomatie. Bruksela i Lipsk 1909, str. 46.
- 462) Dinesohn: Die jüd. Sprache und ihre Schreiber (żarg.) Hausfreund Spektora, Warszawa 1910 I str. 1—21 (Progress). Zarys literatury żarg. aż nadto krótki.
- 463) Friedberg B.: *Michtawim michachmei dor heawur*. Literarische Briefe von Nachman Krochmal und Moses Landau. Frankfurt n/M. 1910. 8 stron.
- 464) Frischman D.: *Sifrut*. Rocznik dla literatury hebr. pięknej. Warszawa 1911. Tom IV.
- 465) Golomb G.: *Milim bilszoni* Hebräisch-jüdisches Wörterbuch. Słownik hebrajsko-żargonowy. Wilno 1910, str. 400+48.
- 466) Grünfeld Izr.: K'woprosu o jazykach, (jewr. czy żarg.) Otwiet syna jewr. naroda. Paryż 1910.
- 467) Herschberg A. J.: Die geschichtliche Entwicklung der Idee der Renaissance der hebr. Sprache (hebr.) Odessa 1909 (Ibriah) str. 16.
- 468) Horwitz Izak: *Lchag hajowel szel Ben-Jehuda*. Z powodu jubil. Ben-Jehudy (pamiętniki) *Hasziloach* XXIII 1910, str. 190 n.
- 469) *Isz Iwri: Jholeil* (Juda Leib Gordon) z powodu jubileuszu. *Hasziloach* XXIII 1910, str. 377 n.
- 470) Klausner J. Dr.: *Hazramim hachadaszim*. Die neusten Strömungen der junghebräischen Literatur. New-York (Ibriah) 1907, stronic 53.
- 471) Tenze: M. L. Lilienblum. *Hasziloach* XXII 1910, str. 181 ss.

- 472) Tenże: Saul Czernichowski. *Hasziloach* XXV 1911, str. 263, 367, 458 ss.
- 473) Lewiński E. L. słynny literat hebrajski zmarł w r. 1910. Po jego śmierci wydano jego pisma zbiorowe: *Kol Kisweï*, Sämtliche Schriften, posthume Ausgabe, nebst einer Biographie und literarischer würdigung von S. Klausner, 2 tomy Odessa 1911 I. Fejletony, str. XXIV+466. II. Wrażenia z podróży, str. 275. Również poświęcono Lewińskiemu szereg artykułów w *Hasziloach* tom XXIII r. 1910, które niżej podajemy w porządku alfabetycznym autorów:
- 474) Bialik Ch. N.: Hamanoach Lewiński, str. 562 ss.
- 475) Epstein Z.: L'zejcher Lewiński, str. 488 ss.
- 476) Grünblat N.: Lewiński i młodzi, str. 551 ss.
- 477) Klausner J.: *Nefesz jafa* (dusza piękna) L. jako człowiek i literat str. 568—80.
- 478) Rosenblatt M.: Lewiński i organizacja szkół hebr. (*Hista-druth*), str. 541 ss.
- 479) Usziszkin: Lewiński jako działacz, str. 538 ss.
- 480) Zak M. A.: Lewiński a Iwriah, str. 544 ss.
- 481) Zitron S. L.: Dwa dni i jedna noc z Lewińskim, str. 511 ss.
- 482) Liberman J. M.: K'woprosu o jewr. i żarg. jazykach w jewr. narodn. szkole. Kijów 1910.
- 483) Lilienblum M. L.: *Kol kisweï*. (Wydanie pism zbiorowych) tom I Kraków 1910. Wstęp i biografię Lilienbluma napisał J. Klausner.
- 484) Loewe Heinrich: Die Sprachen der Juden. Kolonia 1911. Jüdischer Verlag str. 160. Loewe dowodzi, że Żydzi po trzykroć zatrzymali na obczyźnie język kraju, z którego ich wygnano. I tak wygnañcy perscy mówią w Indyach żargonem perskim, wygnañcy niemieccy mówią w Polsce żarg. żydowsko-niemieckim, a wygnañcy hiszpańscy mówią w Turcyi po spanyolsku. Główną część swej pracy poświęca językowi hebrajskiemu.
- 485) Marek P. S.: Narodnyj wariant odnoj dramy. P. II 226—36, [sztuka hamonowa].
- 486) Mieses Mateusz: L'szaalath ha-Laszon hajhudith (W kwestyi żargonu) *Heatid*. III 1911, str. 194—208.
- 487) Mordche ben Hilel: Haszachar mul Hasziloach (Haszachar wobec Hasziloachu) *Hasziloach* XXV 1911, str. 488 ss.
- 488) Muszkowski I. M.: Typy żydowskie w literaturze polskiej. Odczyt popularny, wygłoszony dnia 20 kwietnia 1911 r. Warszawa 1911, str. 22.
- 489) Nascher Ed.: Das Buch des jüd. Jargons, nebst einem Anhang: Die Gauner der die Kochemersprache mit Quellennachweis und Erklärungen. Wiedeń 1910, u I. Deublera, VII+164.
- 490) Pines M. Dr.: Die Geschichte von der jüdischen Literatur, bis Jahr 1890, Warszawa 1911, 2 tomy, 234 i 210 stron. Hist. literatury żydowskiej (żarg.). Autor podaje zaczątki literatury, tłumaczenia biblij, modlitewniki kobiece, śpiewy i komedye hamanowe, a wreszcie przechodzi do właściwej literatury, zrazu dydaktycznej a potem pięknej. I tak opracowuje Abrahamowicza, Linieckiego, Fruga, Pereca, Rosen-

- felda, 491) Dinesona, Spektora i Rabinowicza. Pod koniec daje pogląd na rozwój teatru żydowskiego
- 492) Pines M. Dr.: Histoire de la Litterature Judéo-Allemand, Paris 1911, str. XVIII+582. Po francusku to samo, jak № 490.
- 493) Rejzen Z.: *Jidische Gramatik*. Verlag Progress, Warszawa 1908, str. 99.
- 494) Rubin Salomon: *Kol kiswei*. Gesammelte Schriften, Warszawa 1910, Biblioteka Gdola.
- 495) Scharfstein H.: Mendele Mojcher Sfurim (Abrahamowicz), Krakau 1910, str. 30 (hebr.).
- 496) Simchowicz S.: Die judisch-deutsche Literatur Referat (Mittheilungen der liter.-hist. ges. Bonn. V Jhg., 3, stt. 65—68. 1911.
- 497) Słuszcz N.: The Renaissance of hebrew Literature, 1743—1885. Filadelfia 1909, str. 307, tłóm. z francuskiego. (Obacz nasz „Przeegląd literatury hist. Żydów w Polsce, Lwów 1908. N. 196 oryginal francuski i tłóm. hebrajskie).
- 498) Słuszcz N.: La poésie lyrique hébraïque contemporaine (1882—1890). Paris 1911 Mercure de France, 298 str. 12°.
- 499) Spiwak C. D. and Bloomgarden S.: *Jüdisch Wörterbuch*. Yiddish Dictionary, containing all the hebrew and chaldac elements of the Yiddish language illustrated with proverbs and idiomatic expressions, New York, Ychoach Publication Society, 1911. XXXI+340 stronic, 8°. Słownik żargonowo-angielski, zawiera a) hebr. i aramejskie źródłosłowy w żargonie, b) spis rzadziej używanych słów hebr., wydanie naukowe, forma typograficzna wspaniała.
- 500) Wiener L.: The History of Yiddish Literature in the nineteenth Century. I. C. Nimmus, London 1899.
- 501) Winczewski M.: *Peilischer Iidel* (wspomnienia) P. II. 160—185.
- 502) Woolf S. de: Grammar of the Yiddish Language. London 1910 str. 37. Marinet Comp.
- 503) Zinberg C. L.: A. Kowner (rosyjsko-żydowski literat) P. II, 130—151.
- 504) Zitron S. L.: Gordon u'Lewanda. *Hasziloach* XXV 1911, str. 546 ss.

X. Karaici.

W r. 1911 zaczął wychodzić w Moskwie miesięcznik p. t. *Karaïmskaja Żiżn* (Życie karaickie), a w nim pomieszcza się i historyczne prace na temat historii Karaitów, oraz notatki z życia współczesnych nam Karaitów, kronikę wypadków i t. p. Niestety, nie mają Karaici jeszcze swoich historyków i kontentują się przedrukami z ogólnych dzieł o Rosyi, lub artykułów, umieszczanych w innych czasopismach. Nadto do dzisiaj nie ukończyli polemiki o autentyczność pracy Firkowicza (*Awnei Sikkaron*) i drukują ją partjami, jakoteż łamią kopię w jej obronie, mimo iż Harkawy przed wielu laty *wyказаł* Firkowiczowi *celowe* arrogowanie dla karaizmu wszystkich pomników w *Czufuł Kale*. W r. 1911 wyszło 5 zeszytów K. Ż. z tych 2 podwójne—razem stron 127+96+136+144+136. W nich do historii:

- 505) Antropologia Karaimów Z. I. K. Ż.

- 506) Balaban Majer: Iz istoryi Karaimow w Galicyi. K. Ż. Z. I. 506a) Przedruk z J. St. 1911, str. 117—124. Toż po polsku 506b) „*Na naszej ziemi*“ (Dod. do Kuryera Lwowskiego) 1910. Jest to akt fundacyjny gminy karaickiej w Kukizowie z 15. IX. 1692 r.
- 507) Synan Benjamin: Ze statystyki Karaimów. K. Ż. Z. I. W r. 1897 było w całej Rosyi europ. i azyatyckiej 12894 K., z tych 6166 żyło w gub. taurydzkiej. Zresztą, jak wiadomo, istnieją w Europie Karaici jeno w Haliczu w Galicyi, gdzie ich było w r. 1900: 168 dusz.
- 508) Caduk ben Szymon: Karaimica. K. Ż. I.
- 509) Markow Eug.: Miortwyj Gorod (z księgi: *Oczerki Kryma*). K. Ż. II. (Czufut Kale).
- 510) Iz izstorii trokskich Karaimow K. Ż. II. Artykuł oparty na materyałach I tomu Russko-Jewrejskawo Archiwa (Bierszadzki), tymże tematem zajmowali się naukowo:
- 511) Hessen J. I.: Borba Karaimow g. Trok z Jewrejami. J. St. 1910, 569—579.
- 521) Istoriceskija prawa na ziemi. Nadanie chanów tatarskich: Murada-Geraj chana z r. 1679 i Dewlet-Geraj Chana z r. 1699 na mieszkanie na Krymie. K. Ż. III—IV.
- 513) Eliaszewicz S. S.: Religiozno muzikalnyje motiwy Karaimow, K. Ż. II.
- 514) Isakow W.: Pamiaty karaimskawo istorika (Sinani) K. Ż. II.
- 515) Katyk Aron: Zapiski karaimskawo szkolnika. K. Ż. III—IV i dalsze.
- 516) Sobytia słucziwszyja sia w Krymu w carstwowanie Szagin-Girej Chana. K. Ż. V—VI (tłómaczył Firkowicz z org. hebr. z r. 1777).
- 517) Szereg artykułów o Pampułowie (zmarłym duchownym) K. Ż. VII.
- 518) Janusz B.: Karaici i ich cmentarzysko (w Kukizowie) „Ziemia“ 1911 Nr 1, tłóm. w K. Ż. 1912 Nr. I.
- 519) Poznański Samuel: Nachträge zur Karäer-Literatur. Z. f. hebr. Bibliographie, 1910 Nr. 1—3; właściwy artykuł obacz wyżej Nr. 126.

XI. Ludoznawstwo.

Obacz: Nr. Nr. 404 i 505.

- 520) Ański: Narodnija diedskija pieśni. J. St. 1910, 391—403.
- 521) Beilin S.: Jüdische Kinderlieder und Spiele aus Russland. NJV. 1910, str. 128.
- 522) Tenże: Jüdische Schwänke, Scherzfragen und Wortspiele aus Russland. MJV. 1910, str. 139.
- 523) Tenże: O niekotorych pogoworkach, J. St. 1911, 130—133. (Zepsute przysłowia).
- 524) Fried M.: Volksmedicinisches und Dietätisches aus Ostgalizien. MJV. 1910, str. 167.
- 525) Goldschmied-Marmorstein: *Zeena u'reena*. MJV. 1911, str. 37, 49, 130. Jest to rozprawka o lekturze kobiet żyd. t. j. o trzech książkach religijnych: *Mnorath ha-Maor* Izaka Aboab, *Sim-*

chatch Nefesz Hendli Kirchheim i *Zeena u'reena* Jakóba b. Izak Askanaży z Pragi.

526) Grunwald M.: Jüdische Volkslieder aus Galizien MJV. 1911, str. 1—6.

527) Kahane A.: Jüdische Sprichwörter, Redensarten und Erzählungen aus Russland MJV. 1910, str. 157.

528) Karaitów folklor, obacz wyżej w X tytule: Karaici, oraz liczne artykuły w *Karaimskiej Litzni*.

529) Klaczko M.: Wołyńskija predania (legendy i zwyczaje gminne) J. St. 1911. 389—93.

530) Maggid D.: Inojazycznyje zagowory u ruskich Jewrejew w 18 i naczale 19 w., J. St. 1910, str. 580—591.

531) Marmorstein A.: Eine hebr. Anegdotensammlung aus dem 18 Jhdt. MJV. 1908, str. 120—2

532) Meisels S.: Kinderspiele und Volkslieder aus Galizien MJV. 1910, str. 150.

532a) Pasmannik D.: Die Seele Israels (Zur Psychologie des Diasporajudentums). Kolonia 1911 XVI+III str.

533) Wasserman Rudolf Dr.: Beruf, Konfession und Verbrechen. Eine Studie über die Kriminalität der Juden in Vergangenheit und Gegenwart. München 1907, stronic 114 + tablice statystyczne 4°.

534) Weissenberg S. Dr.: Das neugeborene Kind bei den südrussischen Juden. *Globus*. Ilustr. Zeitschrift für Länder und Völkerkunde, Brunszwik 1908. Nr. 6.

535) Tenze: Eine jüd. Beschwörungsformel gegen den bösen Blick, MJV. 1910, str. 166.

536) Welder N.: Kinderreime in Galizien. MJV. 1910, str. 120.

537) Zollschan Ignaz Dr.: Das Rassenproblem unter besonderer Berücksichtigung der theoretischen Grundlagen B. jüd. Rassenfrage. Wien-Leipzig 1910, str. 419. Rzecz *podstawowa* pierwszorzędnej wagi.

XII. Sztuka (Architektura, muzyka, numizmatyka).

Obacz Nr. Nr. 144—161, 221, 222, 227, 283.

538) Awerbuch Z.: Opis synagogi w Siemiatyczach (grodzieńska gub.), wystawionej w r. 1755 przez ks. Jabłonowską (bez ilustracji) J. St. 1911. 563—67.

539) Bałaban Majer: Zapomniany zabytek. *Sztuka*. Lwów 1911, str. — Szczegóły o cmentarzu żyd. we Lwowie i kilka rycin.

340) Fridolin J.: Korotkaja istoria iskustwa jewr. Cz. I do XV w. Petersburg 1910, str. 200.

541) Günsburger: Das jüdische Museum in Elsass-Lothringen. Gebweiler. 1909, str. 22.

542) Goldberg: Die Holzsynagoge in Kurnik. MJV. 1907, str. 67—9, bez ryciny. Synagoga z XVIII w.

543) Kothe J.: ob. Nr. 271.

XIII. Chasydyzm.

Obacz Nr. Nr. 162 — 188.

544) Dubnow Szymon: *Mwo l'toldoth hachassiduth* (Wstęp do historii chasydyzmu) *Heatid* III 1911, str. 73—102. Śliczne ujęcie rzeczy. Autor analizuje pokrótce prądy w polskim żydostwie i z wielką bystrością umie wyłowić objawy rodzącego się chasydyzmu. Autor dzieli historię Ch. na 4 epoki: I (1730 — 1772) początek, II (1772—1801) wzrost, III (1801—1844) czas siły, IV od 1844 do dzisiaj—rozkład.

545) Horodecki S. A.: *Dow Beer magid z Międzyrzecza. Hassiloach* 1910, XXIII, str. 229 i 411. (Drugi twórca chasydyzmu).

546) Tenże: *Rabbi Nachman von Brazlaw. Beitrag zur Geschichte der jüdischen Mystik*, Berlin 1910, (niem.) str. 87. Wreszcie otrzymaliśmy biografię i charakterystykę tego trzeciego twórcy chasydyzmu. H. ocenił jego znaczenie i porównał jego myśli z teoryami współczesnych mu filozofów niemieckich. Czy to porównanie może nie zaśmiać? Praca dobra i pożyteczna. (Obacz Nr. 551).

547) Hurwitz S.: *Chassidismus und Haskala. Gedanken über alten und neuen Pseudo(-Chassidismus)*: Berlin 1911, str. 72, (odb. rozszerzona z *Heatid* II).

548) Mordechaj ben Jecheskiel (Halpern): *L'mahuth hachsiduth. Hassiloach* 1910, tom XXII, str. 251 i 339 ss. 1911 tom XXV, str. 434 n. Jest to dokończenie pracy Nr. 177 (obacz).

549) Lilienblum M. L.: *Al ha-rabanuth w'ha'chsiduth* (O rabinizmie i chasydyzmie *Heatid* 1911 (III), str. 103—110).

550) Teitelbaum Mordche: *Ha-raw mi-Liady u-maflagath chabad*. (Rabin Salman Senior z Liadów i sekta *chabad*) z portretem i autografem autora, Warszawa 1910, str. 182.

551) Zeitlin Hilel: *Rabi Nachman mi-Braclaw* (hebr.) *Leben und Lehren des chassidischen Schwärmers und Wunderrabbis*, I Buch, Warszawa 1910, Sifrut str. 48. Obacz Nr. 546.

552) Tenże: R. Israel Beszt, Piotrków 1910, Mikra str. 27, 12°. Ob. Nr. 162 i 170.

553) *Ohel Naftali*. Opowiadania o cadyku Naftalim Horowitzu z Ropczyc (hebr.), Lwów 1911, str. 148.

XIV. Szkolnictwo.

Obacz Nr. Nr. 22, 24, 25, 26, 63, 65, 94, 102, 243, 284, 352, 356, 368, 398c, 401.

XV. Addenda.

Do tytułu I.

554) Freimann A.: *Katalog der Bibliothek der isr. Religionschule zu Frankfurt a/M.* 1909, str. 201+69, 8°.

555) Löwenstein (Mosbach): *Spis hebr. pieśni historycznych w Bodleiana*. *Zeitschrift f. hebr. Bibliographie* 1910, str. 125—7. Z tych odnoszą się do Polski:

- R. 1623: Pieśni na uwięzienie Chanocha w Gnieźnie, Katalog Steinschneidera str. 151.
R. 1629: Hellera autobiografia (Mgiheth Eiwa) rymowana str. 163.
R. 1648: Prześladowania Żydów w Polsce, str. 171.
R. 1648 " " na Litwie, str. 174.
R. 1691: Męczennicy w Wilnie, str. 202.
R. 1696: Prześladowania w Poznaniu, str. 205.
R. 1716 " " str. 223.
R. 1835: Pożar w Żółkwi, str. 280.
R. 1881: Pogrom w Kijowie, str. 298.

We Lwowie dnia 27/V 1913.

Dr. MAJER BALABAN.
